

УДК 331. 548 (477) „196 / 198”

Г. М. Пономарьова

**ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД РОЗВИТКУ
ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ
В 60-80-Х РОКАХ ХХ СТ.**

Інтеграція України в міжнародне співтовариство можлива за умови високої конкурентоспроможності національної економіки, якої можна досягти завдяки ефективному використанню всіх наявних ресурсів, і в першу чергу, людських. Ефективність їх використання визначається ступенем реалізації творчого та професійно-трудоного потенціалу кожного громадянина країни, що, в значній мірі, залежить від обґрунтованості професійного вибору. Сприяння громадянам у виборі професії, досягненні конкурентоспроможності та професійно-кваліфікаційного зростання має забезпечувати ефективна профорієнтаційна робота. Недооцінка значення та ролі профорієнтації є однією з причин значного відставання України від сучасних стандартів економічно розвинених країн. Звичайно, можна вивчити досвід профорієнтаційної роботи в розвинених країнах і втілити в життя цей досвід в Україні, але, в силу соціально-економічних та культурних відмінностей різних країн, такі дії не завжди можуть привести до бажаного результату.

В 60-80-ті рр. ХХ століття в СРСР і в Україні був накопичений багатий досвід професійної орієнтації, оскільки саме на початку цього періоду країна зіткнулась з проблемою відсутності цілеспрямованої профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю, і всі зусилля держави були спрямовані на вирішення цієї проблеми. Такі практичні кроки та наукові пошуки стали базою, на якій в Україні сформувалась служба профорієнтації, що ефективно запрацювала в кінці 1970-х – на початку 1980-х років. Зважаючи на вищевказане, можна стверджувати, що використання досвіду профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю в Україні в 60-80-ті рр. ХХ ст. буде доцільним для покращення ситуації у цій сфері на сучасному етапі.

Про актуальність теми дослідження свідчить низка монографій, дисертацій та інших науково-педагогічних джерел стосовно вивчення проблеми трудового виховання молоді (О. Максимчук, Г. Ковальчук, Ю. Гільбух, Є. Верещак); історико-педагогічного аспекту становлення та розвитку професійної орієнтації (О. Олеярник, М. Захаров, В. Симоненко, І. Назимов); теорії та методики профорієнтаційної діяльності (Н. Отрошенко, В. Мачуський, М. Піддячий, В. Вострікова, Р. Іваненко); підготовки педагогічних працівників до здійснення профорієнтації серед молоді (І. Чорна, Г. Шліхта); сучасних підходів до проведення профорієнтаційної роботи (К. Бондарчук, Л. Дворніченко,

Т. Пазюченко). Але проведений аналіз історико-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що фундаментальних досліджень, присвячених вивченню розвитку профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю саме в 60-80-х рр. ХХ ст. в Україні до цього часу немає.

Таким чином, актуальність історико-педагогічного дослідження досвіду здійснення профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю в Україні та недостатня наукова розробленість цієї проблеми українською історіографією і, як результат, неможливість використання накопиченого позитивного досвіду, зумовили вибір теми нашого дослідження, мета якого проаналізувати ступінь висвітлення в історіографічній літературі проблеми розвитку профорієнтаційної роботи зі школярами в 60-80-х роках ХХ ст. в Україні.

В останні роки становиться очевидним, що найбільш необхідною складовою всіх сучасних педагогічних досліджень виступають історіографічні огляди, які відображають ступінь вивченості проблеми, яка розглядається, і є важливою методологічною умовою повноти історико-педагогічної розвідки, що, на думку українського історика педагогіки О. Сухомлинської, має виступати „саме як методологія, побудова власної концепції на аналізі зробленого або ж оцінювання, порівняння різного роду концепцій щодо обраного предмета й вибору найпридатнішого”. [1, с. 8] Не викликає сумнівів, що історичне дослідження завжди поєднує в собі минуле і сучасність. Причому минуле ми розглядаємо як джерело досвіду, неважливо якого – позитивного чи негативного, судимо про минуле з позицій сьогодення”. [2, с. 78]. Отже, розгляд предмета історико-педагогічного дослідження з історіографічної точки зору стає дуже актуальним.

Виходячи з розуміння історіографії як сукупності наукових праць про певну проблему, створених протягом усього часу її наукового вивчення, ми розглянули документи, що стосуються історії розвитку професійної орієнтації учнівської молоді в Україні в 60-80-х роках ХХ ст., які виступають історіографічними фактами, з яких складається загальна картина історії наукового вивчення окресленої проблеми і розпочали своє дослідження саме з історіографічного аналізу проблеми.

Ознайомившись з рядом джерел (дисертаційні дослідження, праці з історії педагогіки), які стосуються професійної орієнтації учнівської молоді, ми прийшли до висновку, що автори або не приділяють увагу саме цьому періоду (60-80-і роки ХХ століття), або торкаються його лише мимохідь. Хоча ми вважаємо 60-80-і роки ХХ століття дуже важливим етапом в розвитку професійної орієнтації учнівської молоді в Україні, тому що саме в цей період до неї була повернута увага всього суспільства.

Перш за все слід сказати, що питання професійної орієнтації в Україні в 60-х–80-х роках або взагалі не висвітлюються, або висвітлюються дуже поверхнево і сучасно в історіографічних джерелах, особливо українських. Український педагогічний словник (1997 р.) дає

наступне означення поняття „професійна орієнтація” – „комплекс психолого-педагогічних і медичних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу працевлаштування молоді згідно з бажаннями, нахилами і сформованими здібностями та з урахуванням потреби в спеціалістах народного господарства й суспільства в цілому. Систематична робота з профорієнтації є органічною частиною роботи навчальних закладів” [3, с. 274]. Тому, з огляду на вищевказане, ми вважаємо за доцільне розпочати наше дослідження з історіографічного аналізу проблеми, зокрема її висвітлення істориками педагогіки. Так І. Харламов в підручнику „Педагогіка” (1999 р.) присвячує цілий підрозділ проблемі профорієнтації в розділі „Трудове виховання і професійна орієнтація учнів”, в якому аналізуючи систему трудового виховання, особливу увагу приділяє профорієнтації, говорячи, що „в системі трудового виховання істотним завданням є робота з професійної орієнтації школярів, надання їм дієвої допомоги у свідомому і правильному виборі професії, їх життєвому самовизначенні” [4, с. 222]. Далі він визначає кілька напрямків профорієнтаційної роботи з учнями: „... ознайомлення учнів з характером і своєрідністю різних професій і спеціальностей, ... діяльність у сфері промисловості і сільського господарства, показ привабливого характеру продуктивної праці, створення матеріальних цінностей суспільства. ... створення умов для оволодіння учнями основами виробничих спеціальностей” [4, с. 222]. Тут же І. Харламов вказує і на недоліки, які мали місце в системі трудового виховання і професійної орієнтації: „нерідко в школах немає необхідної системи і регулярності в організації праці учнів. Не звертається належної уваги на стимулювання їх трудової активності, на створення позитивних трудових традицій” [4, с. 223].

Розуміння занепаду профорієнтаційної роботи в СРСР, а заодно і в Україні ми бачимо і в „Історії педагогіки та освіти” (2001 р.) під редакцією О. Пискунова, в якій ми, можливо, вперше зіткнулися з критикою системи радянської освіти в 60–80-х роках ХХ ст. і аналізом причин, які привели до її занепаду, а також і до занепаду профорієнтаційної роботи, особливо на початку цього періоду. Для вирішення проблеми в 1958-1959 рр. був прийнятий Закон „Про укріплення зв’язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР” ... В школі була введена обов’язкова виробнича підготовка. В більшості шкіл навчання в 11 класі було присвячене професійній підготовці по одній з робітничих спеціальностей. Посилилась профорієнтаційна робота школи, яка зводилась фактично до агітації випускників на продовження професійного навчання по одній з дефіцитних робітничих спеціальностей [5, с. 497]. Ми повністю погоджуємось з авторами, які підкреслюють, що „наслідки цих реформ отримають оцінку в майбутньому, на кінець же століття стало зрозумілим лише те, що криза в сфері освіти не подолана” [5, с. 497] і можемо стверджувати, що ця криза існує в українській школі і в наш час,

і особливо це стосується профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю”.

На початку 60-х – в кінці 80-х років ХХ століття в колишньому СРСР, а також і в Україні, після майже тридцятирічного забуття, підвищується увага партійних та державних органів до професійної орієнтації учнівської молоді. Після ухвалення в грудні 1958 року Верховною Радою СРСР Закону „Про зміцнення зв’язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР”, Верховна Рада УРСР також прийняла відповідний закон у квітні 1959 року, що знаменувало початок нового етапу в розвитку професійної орієнтації молоді як в СРСР так і в Україні. Однак в цей період ще не існувало індивідуального підходу до професійної орієнтації учнів. Їх орієнтували не на вибір професії за нахилом, а на вибір професій, яких потребувало народне господарство в даному регіоні, про що свідчать Положення про восьмирічну школу, середню загальноосвітню трудову політехнічну школу з виробничим навчанням і вечірню (змінну) середню загальноосвітню школу прийняті Постановою Ради міністрів від 29 грудня 1959 року №2027, в яких говориться, що „у процесі навчально-виховної роботи школа знайомить учнів з різноманітними видами праці в нашому суспільстві, допомагає школярам виявити наявні у них схильності і свідомо обрати майбутню професію” [6].

Аналізуючи історіографічні джерела видані в Україні і розгляд в них проблеми профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю в Україні в 60-80-х роках ХХ століття, ми спостерігаємо тенденцію авторів або взагалі ігнорувати цю проблему, або торкатися її лише мимохідь. Так в „Історії педагогіки” (2003 р.) М. Левківського [7] говориться лише про трудове виховання взагалі, і ні словом не згадується профорієнтація як його складова. „Історія педагогіки” (2006) Л. Артемової містить цілий розділ „Стан освіти і виховання в Україні в 60–80-ті роки”, в якому говориться, що „розвиток освіти і педагогіки в Україні у 60–80-х роках ХХ століття характеризувався пошуками більш досконалих форм, термінів навчання та його змістовного наповнення. Повільно, з труднощами, але неухильно наукова педагогіка, а за нею і освітянська практика відходили від авторитарності і ставали на шлях демократизації” [8, с. 327]. Далі в розділі лише непрямо згадується піднята нами проблема: „У 1966 році до законодавства про школу було внесено часткові зміни. Зокрема скасовано обов’язкову професійну підготовку в загальноосвітніх школах. Вона не витримала випробувань життєвою практикою і реальними потребами учнів. Неможливо було навчати певної професії учнів усього класу чи школи в цілому. Адже інтереси, уподобання, здібності, матеріальні умови кожного учня насправді визначали його професійний вибір” [8, с. 327]. Ми бачимо, що таке явище як профорієнтація не виділяється автором окремо.

В навчальному посібнику „Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні” (2003 р.), автор Л. Медвідь, надається

перелік законів та постанов, які сприяли реформуванню системи народної освіти в СРСР та в УРСР. Стосовно проблеми нашого дослідження автор зазначає, що з прийняттям Закону „Про укріплення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР” та відповідного Закону затвердженого Верховною Радою Української РСР „у середній школі вводилося вивчення основ сучасного виробництва: у початкових класах навчання ручної праці, у V-VIII класах робота на пришкольній ділянці і в навчальних майстернях. Вивчався курс „Основи виробництва у старших класах” [9, с. 307]. Введення спецкурсу „Професійна орієнтація” стало важливим етапом в професійній підготовці молодих учителів.

У навчальному посібнику „Історія української школи і педагогіки” (2006), автори О. Любар, М. Стельмахович, Д. Федоренко, говориться про основні тенденції розвитку освіти в Україні 60-80-х років і зазначається, що „УРСР, перебуваючи у складі Радянського Союзу, практично була усунута від своєї власної політики в галузі освіти, їй залишалось виконувати рішення з'їздів КПРС, постанови пленумів ЦК, нормативні акти союзного уряду в галузі шкільництва”, тому і не дивно, що говорячи про розвиток профорієнтаційної роботи в Україні, ми весь час посилаємось на джерела, в яких ця робота згадується в контексті профорієнтації в СРСР взагалі [10, с. 368]. І знову, в контексті вищесказаного, автори посилаються на нормативні документи СРСР, які зіграли певну роль в реформуванні освіти як всієї країни, так і України зокрема: Закон „Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР” (1958 р.), і як наслідки виконання цього Закону, стверджують автори: „підготовка учнів до виробничої праці стала на деякий час першочерговим завданням школи. Це негативно відбилося на рівні знань, умінь та розумового розвитку учнів. У більшості шкіл не було створено необхідних умов для продуктивної праці і хороші ідеї були спалювані у процесі впровадження” [10, с. 369].

Автори О. Любар, М. Стельмахович, Д. Федоренко в „Історії української школи і педагогіки” аналізують і інші документи, які вплинули на розвиток системи освіти в Україні радянської доби, але зовсім не згадують такий напрям як профорієнтаційна робота з учнівською молоддю, зазначаючи лише, що „в 70-80-их роках радянська школа вичерпала себе, в ній, як у краплі води, відбилися всі негативні явища, що були притаманні хворому суспільству... у погоні за привидом всебічного гармонійного розвитку українська школа втратила елементарне – виховання людини, трудівника ...педагогічна наука формально підійшла до визначення змісту всебічного розвитку і, крім монографій та дисертаційних досліджень, суть яких зводилась до переживання цитат класиків марксизму-ленінізму про поєднання у вихованців духовного багатства, моральної чистоти та фізичної досконалості, практично нічого не дала вчителю...” [10, с. 372–373].

Отже, зробивши історіографічний огляд літератури з означеної проблеми, ми можемо зробити висновок, що проблеми розвитку профорієнтаційної роботи в Україні в дослідженнях радянської доби мали фрагментарний характер. Профорієнтаційна робота в Україні розглядалася або в контексті профорієнтації в СРСР, або з метою доведення переваг радянської влади в Україні. Сучасні теоретики педагогічної думки України майже не приділяють уваги такій складовій навчально-виховного процесу як професійна орієнтація, майже не торкаються розвитку профорієнтаційної роботи в Україні в 60-80-х роках ХХ ст., коли вся увага держави була спрямована на цю роботу і був накопичений великий досвід, використання позитивних моментів якого було б доцільним у проведенні профорієнтації в Україні на сучасному етапі. Використання позитивних моментів такого досвіду може допомогти чітко спланувати підходи до проведення профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю у нашій молодій незалежній державі.

Список використаної літератури

- 1. Сухомлинська О.** Методологія дослідження історико-педагогічних реалій другої половини ХХ століття / Ольга Сухомлинські // Шлях освіти. – 2007. – №4. – С. 6–12.
- 2. Савельєва И. М.** О пользе и вреде презентизма в историографии / И. М. Савельева, А. В. Полетаев // „Цепь времен”: Проблемы исторического сознания. – М. : ИВИ РАН, 2005. – С. 63–88.
- 3. Гончаренко С. У.** Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 374 с.
- 4. Харламов И. Ф.** Педагогика / И. Ф. Харламов – М. : Гардарики, 1999. – 520 с.
- 5. История педагогика и образования.** От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца ХХ в. : [учебное пособие для педагогических учебных заведений / А. И. Пискунов, Р. Б. Вендровская, В. М. Кларин и др.] ; под ред. академика РАО А. И. Пискунова. 2-е изд., испр. и дополн. – М. : ТЦ Сфера, 2001. – 512 с.
- 6. Постанова** Ради міністрів від 29 грудня 1959 року № 2027 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bestpravo.ru/sss/eh-akty/g4b.htm>
- 7. Левківський М. В.** Історія педагогіки : [підручник] / М. В. Левківський. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
- 8. Артемова Л. В.** Історія педагогіки України / Л. В. Артемова. – Київ : Либідь, 2006. – 422 с.
- 9. Медвідь Л. А.** Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні : [навч. посібник] / Л. А. Медвідь. – К. : Вікар, 2003. – 335 с.
- 10. Любар О. О.** Історія української школи і педагогіки : [навч. посіб.] / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. – К. : Знання, 2006. – 447 с.

Пономарьова Г. М. Історіографічний огляд розвитку профорієнтаційної роботи в Україні в 60-80-х роках ХХ ст.

У статті надається огляд розвитку профорієнтаційної роботи в 60-80-х роках ХХ ст. в Україні з точки зору історіографії, аналізується

література, яка торкається окресленої проблеми, надається різна оцінка проведення профорієнтаційної роботи в зазначений період, розглядається можливість використання накопиченого в 60-80-х роках ХХ ст. досвіду для проведення профорієнтаційної роботи в Україні на сучасному етапі.

Ключові слова: історіографія, профорієнтаційна робота, трудове виховання, 60-80-ті роки ХХ ст.

Пономарева Г. Н. Историографический обзор развития профориентационной работы в Украине в 60-80-х годах ХХ в.

В статье предоставляется обзор развития профориентационной работы в 60-80-х годах ХХ в. в Украине с точки зрения историографии, предоставляется различная оценка проведения профориентационной работы в указанный период, анализируется литература, касающаяся очерченной проблемы, рассматривается возможность использования накопленного в 60-80-х годах ХХ ст. опыта для проведения профориентации в Украине на современном этапе.

Ключевые слова: историография, профориентационная работа, трудовое воспитание, 60-80-е годы ХХ в.

Ponomarova G. M. Historiographical Review of Vocational Guidance Work in Ukraine in 60-80-ies of XX Century

This article provides an overview of the development of vocational guidance work in the 60-80th years of the twentieth century in Ukraine in terms of historiography, provides different estimates of career guidance in the period, analyzes literature, which concerns the problem, considers the possibility of using the accumulated in 60-80-ies of XXth century experience for vocational guidance in Ukraine today.

Keywords: historiography, vocational guidance, labor education, 60 to 80 years of the twentieth century.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2013 р.

Прийнято до друку 29.03.2013 р.

Рецензент – к. п. н., доц. І. П. Акіншева